

בדיו

דימויים של רקמה באמנות הישראלית

בדוי

דימויים של רקמה באמנות הישראלית

אוצרת: גלית סמל

עיצוב והפקת קטלוג: ארז דיין
לוחות והדפסה: דפוס דן

2008

תודה מיוחדת
לתמר פארן-גת, מנהלת מחלקת בתי תרבות בית התרבות ע"ש רייזל
ולנירה קדוולנדר-דרור, רכזת הגלריה

הגלריה העירונית כפר סבא
עיריית כפר סבא
האגף לתרבות, נוער וספורט

1

FICTIVE IMAGES OF EMBROIDERY IN ISRAELY ART

Curator: **Galit Semel**

Municipal Gallery Kfar Saba
Municipality Of Kfar Saba
Culture Youth & Sports Department

גלריה עירונית כפר-סבא
רח' גאולה 12 כפר סבא טל' 09-7649303
שעות פתיחה: א'-ה' 12:00-9:00, יום ו' 10:00-12:00, 16:00-19:00

דימויים של רקמה באמנות הישראלית גלית סמל

תערוכה זו עוסקת בדימוי שקרי של טקסטורות רקומות. תעתוע של חומר, סילוף המציאות וחיקוייה באמצעים אחרים, מנכסים לתוכם כוחות של יצירה שמביעים אובססיות, טוטאליות ועבודה חושנית בחומר. אסתטיקה ורגישות, צבעוניות עזה ואימת הריק גורמים לאשליה ויזואלית המצביעה על וירטואוזיות יצירתית. דוגמאות רקמה עשויות בטכניקות עמלניות שונות על גבי משטחים מגוונים. המוטיבים של הרקמות הצפופות מזכיר תצורות של בדים רקומים צבעוניים, עמוסים מוטיבים ודוגמאות. דימויי תפרים צבעוניים יוצרים טקסטורות מעניינות.

בשנים האחרונות ניכר שינוי משמעותי בארץ ובעולם בהתייחסותה של האמנות העכשווית למלאכות היד (קראפט) שנחשבו מאז ומתמיד לתחביב נשי ארכאי. תערוכות שעוסקות ומושפעות ממלאכות יד, הוצגו בשנים האחרונות במספר גלריות ומוזיאונים בארץ.¹ החזרה של אמנים עכשוויים אל הרקמה בשנים האחרונות, מתאפיינת בדרכים לא שגרתיות ובשימוש חדש. התדמית המיושנת של הרקמה ואי זיהויה עם אמנות גבוהה, גורם לאמנים להתעניין בה מחדש.

השפע היצירתי הרב של אמנים העוסקים בדימויים של רקמה, חייב אותי להתמקד בתערוכה זו בדימויים שנוצרו על-ידי אמנים יהודים ישראלים בלבד. על עבודות המציגות את הפן הערבי ישראלי ברקמה, בדיאלוג היוצר דו-שיח עם אמנים יהודים בנושא זה, ניתן לקרוא בהרחבה בקטלוג התערוכה רקמות² שניסתה ליצור מפגש מרתק בין תרבויות ובין מסורות שונות.

הרקמה היא טכניקה קישוטית שלביצועה דרושים בסיס – בדרך כלל אריג, מחט וחוט. עבודת הרקמה יכולה להתבצע בעזרת כל סיב צמחי, שער בעלי חיים, רצועות עור, חוט מתכת כפוף או חוט מפותל. הרקמה היא שפה אוניברסאלית. היא מאפיינת עמים שונים, תרבויות שונות, מזרח ומערב, אמנות שמתמשכת על פני מסורות רבות שנים ומתאפיינת באלמנטים ייחודיים לכל עם ועם. בפלשתינה לדוגמא, מלאכת הרקמה ידועה כבר מ-4500 לפנה"ס והייתה נפוצה כמלאכת בית בקרב נשים וגברים כאחד. מחטים וסיכות ששימשו לאמנות קישוט הבגדים נתגלו כבר בראשית תקופת הברונזה התיכונה.

רבגוניותן של טכניקות הרקמה מעניקה חופש בלתי מוגבל

לדמיון באשר למוטיבים, לדמויות, לצבעים ולהצללה הציורית. "אנו מוקפים מכל עבר בדגמי עיטור", כתב ארנסט גומבר'ך,³ "אמנם אנו רואים אותם, אך איננו מבחינים בהם. ברגע שאנו מתחילים להתבונן בהם בעיון, אנו לא מפסיקים להבחין בהם בכל מקום". גומבר'ך עסק בשאלה: מהו הגורם לכך שבני האדם, במשך כל הדורות ובכל התרבויות, השקיעו זמן, עבודה ומאמץ אינסופי ברקמה, בציור, בחריטה, וכיוצא בזה, כדי לעטוף חפצים בדגמי נקודות, קווים, משבצות ופרחים.

העיטור, למעשה, הוא מכשיר טהור לעינוג העין, מניפולציה של צורות המושכות את העין, כאשר המבנה השלם נבנה מיחידות קטנות, זהות, המשתלבות יחד ויוצרות את השלם הגדול. המלאכות העיטוריות – רקמה, אריגה, חריטה – מתאפיינות בתנועות חוזרות, מונוטוניות, אך הן מושפעות מכתב ידו של האמן. מאז ומתמיד אמנות המדמה מלאכת יד או הנעשית מחומרים רכים, משתייכת באופן כמעט אוטומטי לקטגוריה של אמנות נשית שעוסקת ונושאת מסרים נשיים. צורות ביטוי עממיות כגון אריגה, כיור, רקמה ועוד נתפסו כתרבות נמוכה, כמלאכת יד, בעוד שצורות ביטוי אליטיסטיות כגון ציור ופיסול נתפשו כתרבות גבוהה, כאמנות. העיסוק, לפיכך, בציור של רקמה מעביר לטריטוריה הגברית – הציור. ומכיוון שהאמנות הדקורטיבית אינה עוסקת בייצוג וגם לא בניגוד שבין סובייקט לאובייקט, האובייקטים שייצרו הנשים, לא העידו על גאונותן של היוצרות עצמן, אלא רק על אהבה לחומר ולצורה. דגם החוזר על עצמו שוב ושוב יכול לקבל גם משמעות של אובססיה כפייתית. מהי משמעות תבנית החזרה ברקמת נשים מסורתית לאורך השנים? מבחינה צורנית, מערכת של דגמים החוזרים על עצמם בקצב אחיד, נתפסה בדרך כלל כקומפוזיציה חסרת תחכום, פשטנית ומשעממת. מבחינה פונקציונאלית, העיטור נועד לקשט משהו אחר ולכן הוא איננו אוטונומי, אלא כפוף לדבר שאותו הוא מעטר. ומבחינת ההתייחסות לצופה, הנעימות הוויזואלית ועינוג העין, נתפסו כמשקפים אטימות רגשית, רדידות מושגית ועיוורון חברתי. בנוסף לכך, העיסוק בפרטים קטנים באופן אובססיבי, נחשב לעיסוק בעודפות ובטפל והיפוך של האידיאלי והנשגב. מאפיינים אלו מעידים על האורנמנטיקה כסוג נחות של אמנות שאפיינה את המלאכה הנשית.

למעשה, כבר במאה ה-16, הצהיר ההומניסט ההולנדי ארסמוס מרוטרדם, שעבודת המחט היא ייעודן של הנשים. עבודה זו תמנע מהן הסחות דעת ותמקד את דעתן בעבודות הבית. נשים "טובות" שעסקו בעבודת המחט הביתית תוארו בציור ההולנדי לכל אורך המאה ה-17. החינוך הנשי האמנותי במאות ה-18 וה-19 כלל מיומנויות של חוט ומחט המוגדרות כמלאכה, בעוד החינוך הגברי הכשיר למיומנויות המקובלות כאמנות.

מלאכת הרקמה מזוהה בכל התרבויות כמלאכה נשית טיפוסית הנעשית בין כותלי הבית ומטרתה הן לקשט ולפאר את התא המשפחתי הביתי והן להוכיח קיומן של תכונות אישיות המתאימות למלאכה מעין זו כמו אחריות, סבלנות, סדר ומסירות, תכונות אשר נתפסות כ"טבעיות" לאופי הנשי ושתעזרנה לאישה להצליח כרעיה וכאם בעתיד. דמות האישה הרכונה על הבד עם חוט ומחט בידיה והקצב האיטי הכרוך בפעולת הרקמה, מעידים על נכונותה הצייתנית של האישה לעסוק במלאכה האמורה לאפשר לה בין היתר כרטיס כניסה לעולם הבורגני הסובב אותה. אמנות הרקמה מושפעת ממלאכות יד עממיות, נשיות, נחותות, אך בשונה מהן, יש לה אמירה המודעת לעצמה. פריצת המסגרות של השימוש בכלים לא קונבנציונאליים ולא פונקציונאליים ממשיך את הדיון הפמיניסטי מסוף שנות ה-60 באירופה ובארצות הברית, שהפך את השימוש ברקמה ממלאכת יד עממית לאקט פוליטי בעל חשיבות, שדן בסוגיות של מגדר, מעמד האישה ועולם האמנות הנשלט בידי הגברים. למראית עין, היופי והאסתטיקה של הרקמה כיסו על עצם היותה כלי ביקורתי חתרני. ההתרחשות האמביוולנטית בין החזות החיצונית הקישוטית שיוצרות העבודות, לבין האמירה הפוליטית-לאומית-חברתית שבחלקן נשאו, יצרה דיסטורציה מעניינת.

תנועת הפאטרן והדקורציה בארה"ב, שהוקמה ב-1975, יצאה נגד הכוחניות של השיח האמנותי המערבי שחיבר באופן א-פרוורי בין נשים לאמנויות דקורטיביות, כמו גם נגד גישתו של האדריכל אדולף לוס שזיהה את הקישוטיות עם חוסר מוסריות במאמרו "קישוט ופשע".

הכנסתה של הרקמה לשיח האמנותי המקומי החלוצי, קשורה לבצלאל הישן (שנוסד ב-1905 על ידי בוריס שץ) מחד ולבנות הקיבוצים מאידך, שהתייחסותן אל מלאכת הרקמה לא נבעה כתוצאה מן המהפכה הפמיניסטית, אלא היא תוצאה של התקוממות נגד הקיבוץ והחלום הסוציאליסטי שלו שניסה לדכא את הצורך ביופי ובקישוטיות, ובאופן זה הוחלף הצמצום והתמצות בצבעוניות, עיטורים ודקורציה.

מלאכת הרקמה והאריגה נחשבה עבור שץ, כאמצעי פרנסה ותעסוקה לנשים וכאמצעי להחדרת התעמולה הצייונית לתוך המערכת המשפחתית, בדרך להגשמת החלום הצייוני. הנשים שלמדו במחלקת האריגה של בצלאל, תוארו על ידי שרה חניסקי במאמרה "רוקמות התחרה מבצלאל"⁴ כ"פועלות - עמלניות, צייתניות, חסרות זהות אישית, הממלאות את תפקידן ב"תוכנית הגדולה" שהתווה להן העולם הגברי הצייוני". באופן כללי, פשטות, צניעות ודלות חומרית אפיינו את הוויית החברה הישראלית בשנים הראשונות לקיומה ושאלות הנוגעות לאסתטיקה וליופי כלל לא עמדו על הפרק.

המראה הסוגסטיבי של הרקמה הבדויה, יוצר תעתוע בעצם הראייה. הדיסטורציה של המציאות יצרה מציאות בדויה. ומכאן עולה השאלה - האם השימוש בחומר חלופי מייצר בהכרח אסתטיקה חלופית? או אולי הדימוי האשלייתי מטשטש לרגע את הכיעור של המציאות העכשווית ומכסה על קשוי החיים והקיום? האם אפשר למצוא בשימוש בדימויים של רקמה איזו שהיא כמיהה נוסטלגית? הרקמות שהן כבר לא ה"טעם הרע" מתקבלות כאשליה של יופי פשוט, שמכסה ומטשטש את המציאות העכשווית, כאשר השכבות הדקורטיביות מהוות מעין צעיף שנועד להרחיק, או להפריד, בין הצופה למציאות.

הרקמה החדשה מבוצעת באמצעות חומרים מגוונים, כמו: ציור על בד/דיקט, חוטי ברזל, שיער ראש וחתוכות גבס על רצפה, וכן על גבי מצעים ייחודיים, כמו: חוט על נייר ואדמה. תחליפי החוט נעשו מעניינים. בעבודות קיים הדהוד לעבודת מלאכת היד הנשית הביתית המסורתית, אולם החומרים הלא קונבנציונאליים להבעת הרקמה מעידים על שינוי של משמעות ותוכן.

ציור הרקמה הוא תוצאה של עבודה אינטנסיבית, ממושכת ומייגעת, הכוללת תהליך רפטיבי של רישומי קווים וקווי-קווים זעירים, מעין "תפרים" כמעשה רקמה, על מנת ליצור דימוי מורכב. ברגע שדוגמת הרקמה עברה לדו-מימד, היא הפכה לציור-דוגמא (Pattern painting). כך, למעשה, נהפך הציור בעצמו למלאכת רקמה שמשמשת בחוקי הציור ליצירת עמלנות דגמית. פיתוח הדגמים והקפדה על התוצאה המוגמרת, היוו יצירה הרמונית של צבעים ומרקמים על-פני הבד. מבנה הדגמים ומורכבותם, מיקומם וגודלם, משמשים כסימנים מורכבים וייחודיים בעלי משמעות חזותית, צורנית, צבעונית וחומרית. בעצם החיקוי של הרקמה, מומרת הג'סטו ה"נשית" של שימוש בחוט ומחט בג'סטו "גברית" של פעולת הציור. בתהליך זה מופקעת העשייה הנשית מתכליתה השימושית והאלטרואיסטית ומוצחת בעשייה שתכליתה אסתטית ויותר אגואיסטית.

ציורי רקמה ניתן לראות בעבודותיהן של **חנה שיר**, **חווה פוליבודה**, **מירית בן-נון**, **איטה גרטנר** ו**לי שיר**. צבעוניות עשירה וססגונית מאפיינת את עבודותיה של **חנה שיר**. את חלל הנייר ממלאים בתים, עצים, שבילים וקשתות המתארים נוף מקומי של בתים, פרדסים, עמקים וגבעות בצבעים מתוקים וילדותיים של סוכריות. הציורים מצוירים בצפיפות, בעמלנות ובאובססיות בדומה לתהליך עבודת הרקמה. קוים ישרים ומעוגלים, מוטיבים צמחיים וגיאומטריים הסמוכים זה לזה ונמזגים אחד כהמשכו של השני במערך קומפוזיציוני צבעוני ועשיר יוצרים נופים פנוראמיים. הנופים מכילים בתוכם את הניגוד בין הנוף הארץ-ישראלי המקסים לבין החיים המתוחים על הארץ הבערת. משום כך, הסוכריות הצבעוניות אינן סוכריות ילדים תמימות, אלא כאלה של הנזל וגרטל, המרמזות על משהו מסוכן ומאיים. נוף הסוכריות הרקום מקיף את הצופה ונדמה כי יכול להימשך עד אינסוף.

עבודתה האינטואיטיבית של **חווה פוליבודה** מאופיינת בשפע צורות ובשילוב של מוטיבים צורניים רבים ושונים הלקוחים מן המסורת היהודית-מזרחית (תימן – שרשראות פילגרניות, רקמות מסולסלות, תוניס ומרוקו – תשמישי קדושה, רוזטות), יהודית-מערבית (רימונים, דגים-המסמלים פוריות ושפע, מפות תחרת קרושה), מזרחית-אסלאמית (דגמים אורנמנטאליים צמחיים, גיאומטריים, חמסות) והדת הנוצרית (רוטונדה, קשתות מרחפות). גודש, עמלנות, צפיפות ושפע, פעולות מונוטוניות חוזרות, הכפלות, כיסוי ומילוי שטחים בקווקווי צבע באובססיות מדמים את פעולת הרקמה הדקורטיבית הנתונה תחת "אימת החלל הריק", אולם על אף זאת, לא ניכרת הרגשה קלסטרופובית. הדגמים החוזרים על עצמם דרשו פעולה סבלנית, התמדה ועקביות, תכונות המאפיינות את עצם פעולת הרקמה. השימוש בצבע הזהב מעיד על תכונותיו של החומר. מכיוון שהוא היקר והעמיד שבמתכות, נקשרו בו קונוטציות של נצחיות בתרבויות השונות. כמו כן מיוחסות לו תכונות של הדר, עושר ואיכויות על-מציאותיות בגלל הברק המיוחד שלו.

עבודותיה של **מירית בן נון** מאופיינות בסגנון מיוחד מאוד הכולל סטרוקטורות מעוטרת בעיטורים גיאומטריים. דימויים של צורות אמורפיות ודגמים זוויתיים חוזרים במקצבים קבועים ומשתנים. ציוריה קישוטיים וצבעוניים מאוד ומתבססים על תבנית ורקע וכוללים בחלקם גם מוטיבים קבליים, ארכיטיפיים ואף שבטיים.

הדגמיות של היחידות החוזרות על עצמן היא אינסופית, כאשר הדגם העיטורי ממלא את משטח הבד בצורה מוחלטת ומעיד על "פחד מחלל ריק". חווייה אסתטית נוצרת מההסתכלות בשפע וגודש המוטיבים המדמים את מלאכת הרקמה. מערך שלם של צורות ויחידות החוזרות על עצמן בקצביות משתלבות באופן מושלם ויוצרות מבנה שלם המושך את העין בססגוניותו.

סיפור אישי כואב נרקם אצל **איטה גרטנר** דרך ציור של רקמה. הזיכרונות נרקמים על נייר, זיכרונות לאמא שנפטרה בגיל צעיר. גרטנר חווה מחדש את חווית האם על ידי התעסקות והמשכיות בפעולת רקמה שבה עסקה אימה. על המפית רקמה האם את המשפט: טובה קופלד רקמה את המפית ב-1923. מפית זו היא הזיכרון הממשי הכמעט יחידי שנשאר מהאם ושאותה שמרה באופן מיוחד עד היום. ציור הרקמה מהווה לפיכך המשכיות לקיומה של האם ולהתעסקותה ברקמה. הציורים העדינים מזכירים את נימי נפשה של הילדה הקטנה שביקשה: "לקשור אותה בחוטים שנפרמים כל הזמן"...

בעבודותיה של **לי שיר**, גולגולת וגלגל מעוטרים בדימויים של תחרה יוצרים תעתוע בעיני הצופה. שיר, שמציירת למעשה רק את החורים בעבודה רקמת עצם, יוצרת תשליל של רקמה. באופן זה עבודת הרקמה מנסה לאתר/לעטר את שפת האין, את הגבול מסביב לחור, ולייצג את האובדן. בדרך כלל, רקמה נתפסת כאובייקט נשי, ביתי וחושני. כאן רקמת העצם היא על גבול המאום, מכיוון שהיא חושפת את היותה עשויה חורים-חורים. הניסיון לייצג את החור, את האין, על גבי גולגולת הופך להרהור על אודות המוות. לפי פרויד, המוות אינו ניתן לייצוג, מכיוון שהרגע של החידלון הסופי אינו נתפס בתת-מודע. הרקמה המצוירת על גבי הגולגולת נכרכת כאן בבירור במנהגי אבלות, בעבודת השתי-וערב של הכנת תכריכים, שהופכת את יצירת האמנות לעבודת אבל מלנכולית.⁵ גם העצם החלולה של הגולגולת וגם גלגל המתכת המצולב בעבודה קיצנית צמרנית, הם למעשה אובייקטים מחוררים. מבחינה טיפולוגית, המבנה שלהם הוא מעין הקבלה ויזואלית לעבודת תחרה, המתהווה בין החורים. לפנינו, אם כן, הווייה שבמרכזה חור, כפי שאומר לאקאן, חסר שסביבו נכרכת ההווייה, שהסימן הטהור שלה הוא תוצאה של קליפה שדימוי של חור במרכזה.⁶ הגלגל שצירו חור מסובב עמו קוצים ארץ-ישראליים, מעשה תחרה מצויר של קיצנית צמרנית, המזכיר זרי קבורה ואת נזר הקוצים של ישו על הצלב.

רקמת גובלן באה לידי ביטוי בעבודותיה של **אביבה פסטרנק**. הציורים של **אביבה פסטרנק** נעשו על-פי ציורים מקוריים של ואן-גוך, ששאל את נושאו ממקורות אחרים. העבודות מתאפיינות בתעתוע אופטי המקשה על הצופה לזהות האם מדובר ברקמת גובלן אמיתית. בעבודת מכחול מוקפדת ביותר מחקה הריאליזם הציורי באופן מדויק ביותר את המרקמים המקוריים. פירוק הציור לפיקסלים, העתקת כל פיקסל לבד ותרגומו לצבע יצרו ציור מחולק לריבועים הנראה כמו פיקסלים המרכיבים תמונת מחשב או טלוויזיה. הציור דמוי הגובלן נעשה בשיטה דומה לתפירת הגובלן המקורי, שבו רוקמים חוט מצבע אחד בחלקי הבד הנדרשים, עד לסיום השימוש באותו הצבע. באותו אופן, מילאה פסטרנק את הבד בקווקוים קטנים באותם חלקים בהם הייתה צריכה את אותו הצבע הספציפי. הציורים של ואן-גוך היו פופולאריים בשימוש לגובלנים. אולם רוב הנושאים שנבחרו על ידי פסטרנק, היו דווקא כאלה שלא הומרו לגובלן ונבחרו משום היותם "קשים" לביצוע הרקמתי בעקבות ריבוי הגוונים. בנוסף לכך, הפיכת הציור לגובלן כללה ויתור על מספר פרטים מתוך הציור, וכמו כן גם ויתור על גוונים. פסטרנק, לעומת זאת, לא ויתרה על שום פרט מן הציור המקורי ואף לא שינתה את מידותיו.

השיער כחוט

התייחסות לשיער כמדמה חוט רקמה ניתן לראות בעבודתה של **עדנה אוחנה**. לשיער מיוחסת עוצמה רבה ומשמעויות אסתטיות, מיניות, דתיות ופילוסופיות בתרבויות השונות. הוא מעביר מסרים רגשיים, תרבותיים ופוליטיים ואף יכול לשקף מעמד חברתי. תכונותיו הרישומיות של השיער מנוצלות ליצירת קוים עדינים המדמים חוטים. פעולת הרקמה המסורתית המבוצעת באמצעות תוצר הגוף ולא בחוט קובנציונאלי, קובעת נורמות חדשות של אסתטיקה. רקמת התמונה בשיער ראשה של האמנית, הפכה מתוצר לוואי של הגוף למוצר פונקציונאלי ודקורטיבי. אוחנה משתמשת בשערות ראשה שנשרו ממנה. השיער שניתק מהראש הופך ביהדות למשהו טמא. לעומת זאת, בעצם איסופו ושמירתו היא מקנה לו המשכיות ועתיד, כאשר העיסוק האמנותי האסתטי מזכך ומטהר אותו. אוחנה רוקמת בשיער סיטואציות משפחתיות הנראות נאיביות במבט ראשון, כמו חוברות ציורים להשלמה של ילדים, אולם במבט שני נגלים הרישומים כבלתי מושלמים. המטען הגנטי הקשור בשיערה משמש לשחזור זיכרונות אישיים של כל משפחתה.

דימוי דיגיטאלי

דימוי של חוט רקמה המודפס בטכניקה דיגיטאלית בא לידי ביטוי בעבודתה של **לילך בר עמי**. סדרה זו מתייחסת לתצלומי משפחה ישנים שנמצאו באלבומי התמונות של הוריה. התמונות צולמו עוד לפני שההורים עזבו את ארץ מולדתם ועלו ארצה, האב מתוניס והאם ממרוקו. תצלום אחד של הסבתא פיבי ז"ל מתייחס לתקופה שבה גרה לבדה בקיבוץ והתנתקה מהחברה הישנה. הגרעין המשפחתי הישן שהיה בנוי על רעיון החמולה, התפרק עם התקדמות הטכנולוגיה. דימויי הרקמה הפרומים והשטוחים, העשויים בטכניקה דיגיטאלית, מהירה, מייצגים את התקופה המודרנית ואת התפוררות רעיון החברה המסורתית שמעולם לא שלחה נשים לבית הספר, אלא השאירה אותן בבית ואילצה אותן לעבוד בעבודות הבית ובמלאכות יד "נשיות" כתפירה ורקמה. כמו כן "נרקמו" באופן הפוך, בקו לבן על גבי שחור, ומשום כך רוקנו ממשמעותם, אמונות תפלות: הסמלים של עין הרע (החתול השחור) ונגד עין הרע (החמסה) שהסבתא מעולם לא פקפקה בכוחם. בעזרת תוכנת המחשב, נוצרו קווקוים קטנים, דמויי רקמה, שחיברו מחדש את המשפחה הגדולה ובכך ניסו לגשר על פער הדורות.

חוטי ברזל

חוטי ברזל המדמים חוטי רקמה מופיעים בעבודותיהם של **אינגה פונר-קוקוס** ו**דיוויד אייזקס**. עבודת הרקמה של **אינגה פונר-קוקוס** מנוגדת בכל מובן לעבודת הרקמה מסורתית ונתפסת כאנטי-תזה לעבודה נשית עדינה, משום השימוש בחומרים אחרים ובטכניקה קשה ומסובכת. על מצע גומי שחור, תעשייתי, נרקמים צלבים בחוט ברזל. התפרים שעוברים בתוך הגומי וחודרים לתוכו, מצמיחים משהו אחר, קשה, קשית, חודר, דוקר. כל דקירה יוצרת פצע. העבודה נעשית עם ובתוך הקושי, לחורר, להילחם בטבעו של חוט הברזל וברצון שלו לא להיות גמיש. מתוך הצלבים נולדו צורות שכמו נוצרו מהרצון העצמאי של החומר. פונר-קוקוס מעלה שאלה: "אם רקמה היא ייצוג של תרבות ושל תקופה, מה הרקמה הזו אומרת עלינו?" גם **דיוויד אייזקס** רוקם בחוט ברזל, אולם משום היותו גבר המשתמש בחומר "גברי" חזק, פוצע, חלוד ומלכלך, לא נוצרת כלפיו הסתייגות. אייזקס, לעומת זאת, משתמש בתכונות הגבריות כדי ליצור מהפך: מחוטי הברזל שמדמים חוטי רקמה הוא יוצר צורות אורגניות, עגולות ורכות בעלות נוכחות עוצמתית. הצורות העדינות נדמות כמרחפות בחלל ומשרות אווירה קלילה. נדמה כי הרקמה העכשווית כבר איננה צריכה להיות מוגבלת בגודלה וכי

היא יכולה לגדול מעבר לגודל המסורתי שלה, להשתלט על הקיר כולו ואף להמשיך מעבר לו.

מצע לא קונבנציונאלי

ביטויים לשימוש בטבע, בכף יד ובניירות כמצע לרקמה, ניתן למצוא בעבודותיהם של אהוד שחורי, ענת מיכאליס לוי וגבריאל נויהאוס.

הצילום של אהוד שחורי לקוח מתוך סדרה של צילומים שצולמו בסביבות ים המלח בין השנים 2006–2001, בהם ניסה שחורי לבדוק את יחסי הגומלין בין האדם לטבע; כיצד משפיע האדם על הטבע ולהיפך. שימוש בשפה וויזואלית מיוחדת נועדה להעלות מודעות לבעיות סביבתיות הנוגעות לערכי שמירת הטבע ולתיווך וגישור בין האדם לסביבתו. בעבודה זו באה לידי ביטוי אפסיותו של האדם שניסה למנוע מהסדק שנבקע באדמת סוללת העפר להתרחב. האמצעים שבהם השתמש היו סרט סימון אדום המחוזק ביתדות של ענפים.

ענת מיכאליס-לוי וגבריאל נויהאוס יוצרות המגיעות מתחום האמנות הפלסטית והמחול חוברות בפרויקט משותף נוסף הכולל רישום, טקסט ותפירה. פרויקט הטקסטים התפורים הפך למעין סמל של השתיים והוא מתקיים כבר כ-10 שנים בגלריות ובחללים אלטרנטיביים. טקסטים ומחשבות נתפרים בחוט על גבי ניירות ורישומים. עבודתן מדווחת על מצבים נפשיים ומשקפת טקסים פולחניים יומיומיים. השתיים יצרו לעצמן שפה ייחודית תוך שימת דגש על רישום מידי ואובססיבי, גוף בפעולה, טקסטים ומשפטים התפורים במכונת תפירה.

מיצג זה מתקשר באופן ישיר להצבה ומתבצע בקדמת העבודה במשך תקופת התערוכה. במיצג מתבצעת עבודת תפירה ורקמה שמתפתחת לאורך כל ימי התערוכה. על ניירות העתקה יירקם בשחור וגם יחורר, המשפט הבדוי: "עשיתי את עצמי שאני לא רואה". הנייר משמש כמצע לפעולה אבסורדית, כאשר התכנים של הרישומים כואבים, כמעט כמו פעולת המחט הדוקרת.

רקמה תעשייתית

בעבודותיה, עוסקת תליה שחר במגוון רחב של דימויי רקמה:

מפות, ווילונות, מפות קרושה ואפילו גרביוני רשת משועתקים למצע הציור באמצעות שבלונות טקסטיליות. העבודה הנשית מקבלת לפיכך התייחסות אחרת: התחרות הקנויות מיוצרות על-ידי מכוונת תעשייתיות ובכך מהוות אנטי תזה לעבודת הרקמה העדינה שבעבר נעשתה בעבודת יד.

המוטיב החוזר בנושאי ציוריה – בית אידיאלי בעל גג משופע ונחל הזרם למרגלותיו, לקוח מתוך פיסת טקסטיל המיועדת

לשימוש כוילון למטבח בבית בורגני. אולם, הבית הפך למוטיב החוזר על עצמו ללא תכלית ואילו הנוף – לכאוטי. וכך, דימוי הבית כסביבה רגועה המסמל את הטריטוריה הנשית, מושחת ומתעוות וכבר איננו נתפס כמקום בו מיוצגת העבודה הנשית המסורתית. כמו כן, העדינות והעיסוק בנושא היופי שבבסיס מכלול העבודות, מוכתמים וכוללים התייחסות חתרנית למושג קישוט.

רקמה אחרת

דה גיא יוצרת שטיח העשוי מפיסות של גבס המדמה שטיח רקום. עבודה עמלנית המשדרת מראית עין של פאר והדר וקשורה ברקימת זיכרונות אישיים של אמא שעסקה בתפירה ורקמה כמקצוע ושל סיפורים מבית אבא שבו הכול היה רקום. מארג של שושנים עשויות גבס נרקם באורנמנטיקה מעניינת על הרצפה ומזכיר שטיח רקום בשושנים שעבר בירושה מבית סבתא וגם את עבודות רקמת השושנים שהייתה אמה ורקמת. השושנים מונחים בשורות אופקיות ואנכיות במארג שתי וערב. המבנה המדויק מייצג חיבור של חלקי הנפש שנפגעו מצער הזיכרונות והאובדן. דקורציה של שברים הכמהים לשלמות. החומרים הפשוטים שמהם נוצר השטיח יוצרים ממרחק אשליה של שלמות ויופי, מרקם עשיר ונוצץ.

הרקמה – מלאכת יד עממית, מסורתית, נטמעה בשפת האמנות העכשווית בצורות שונות ובמדיומים שונים הממזגים את תכונותיה הקפדניות והעמלניות לכדי דיבור שלם יותר בנוגע למושגים הקשורים באסתטיקה וויזואלית וקסם העיטור, עד לעיסוק במושגים הנושאים עימם מטענים תרבותיים בעלי אמירות ביקורתיות.

הערות:

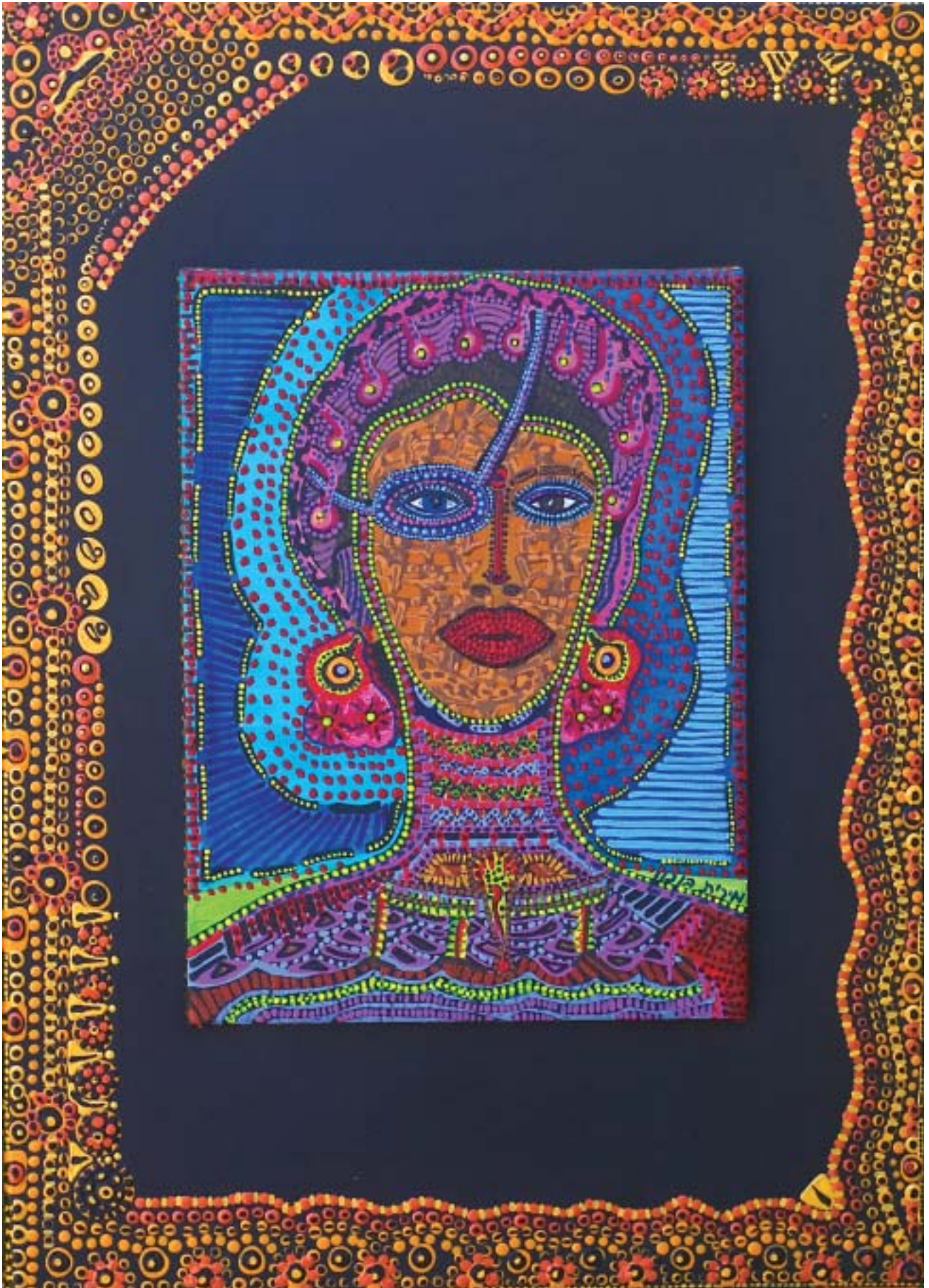
1. תערוכות עקרויות: בארץ: גליה יהב, ויקטוריה, גלריה רוזנפלד, 2004; חוט השני, מוזיאון הרצליה, 2003, אוצרת: הדס מאור; אוברקרפט, הגלריה האוניברסיטאית של אוניברסיטת חיפה ובית האמנים ת"א, 2003, אוצרת: תמי כץ-פרימן; מלאכה בנים, מוזיאון חיפה, 2008, אוצרת: תמי כץ פרימן; מלאכת כפיים, בית הגפן, המרכז הערבי-יהודי, חיפה, 2008, אוצרת: דליה מרקוביץ; מגדלי נירים, משכן לאמנות עין חרוד, 2002, אוצרת: גליה בר-אור; סימה מאיר, גלריה הקיבוץ, 2003, 2008. בעולם: Subversive Knitting & Radical Lace, Museum of Arts & Design, 2007; Pricked: Extreme Embroidery, Museum of Arts & Design, 2007-2008
2. רקמות – רקמה וקליגרפיה באמנות העכשווית בישראל, אוניברסיטת בן גוריון בנגב, המחלקה לאמנויות, 2007, אוצר: פרופ' חיים מאור.
3. Gombrich, E. H., The Sense of Order: A Study in the Psychology of Decorative Art, Phaidon, Oxford, 1984.
4. חניסקי, ש., "רוקמות התחרה מבצלאל", תיאוריה וביקורת: במה ישראלית, מס' 11, מכון ון ליר, ירושלים, 7991, עמ' 205–177.
5. פרויד, ז., אבל ומלנכוליה: פעולות כפייתיות וטקסים דתיים, תרגום: אדם טננבאום, רסלינג, תל אביב, 2005.

סוכריות דם, 1994, שמן על נייר, 280X200 ס"מ

ללא כותרת (מתוך הסדרה הזהובה), 2008, אקריליק ועטי זהב קליגראפיים על קנבס, 40x40 ס"מ

דיוקן, 2005, אקריליק על בד, 70x50 ס"מ

"רקמה של אמה", 2007, אקריליק על נייר, טוש וצבע, 27X35 ס"מ

קיצנית צמרנית, 2008, נייר פרגמנט ועיפרון, 29X29 ס"מ

רקמת עצם, 2008, פוליאסטר מוקצף, טוש
פרמנט, 17X26X12 ס"מ

טווה על-פי ואן-גוך על-פי מילה, 2007, שמן על בד, 50X70 ס"מ

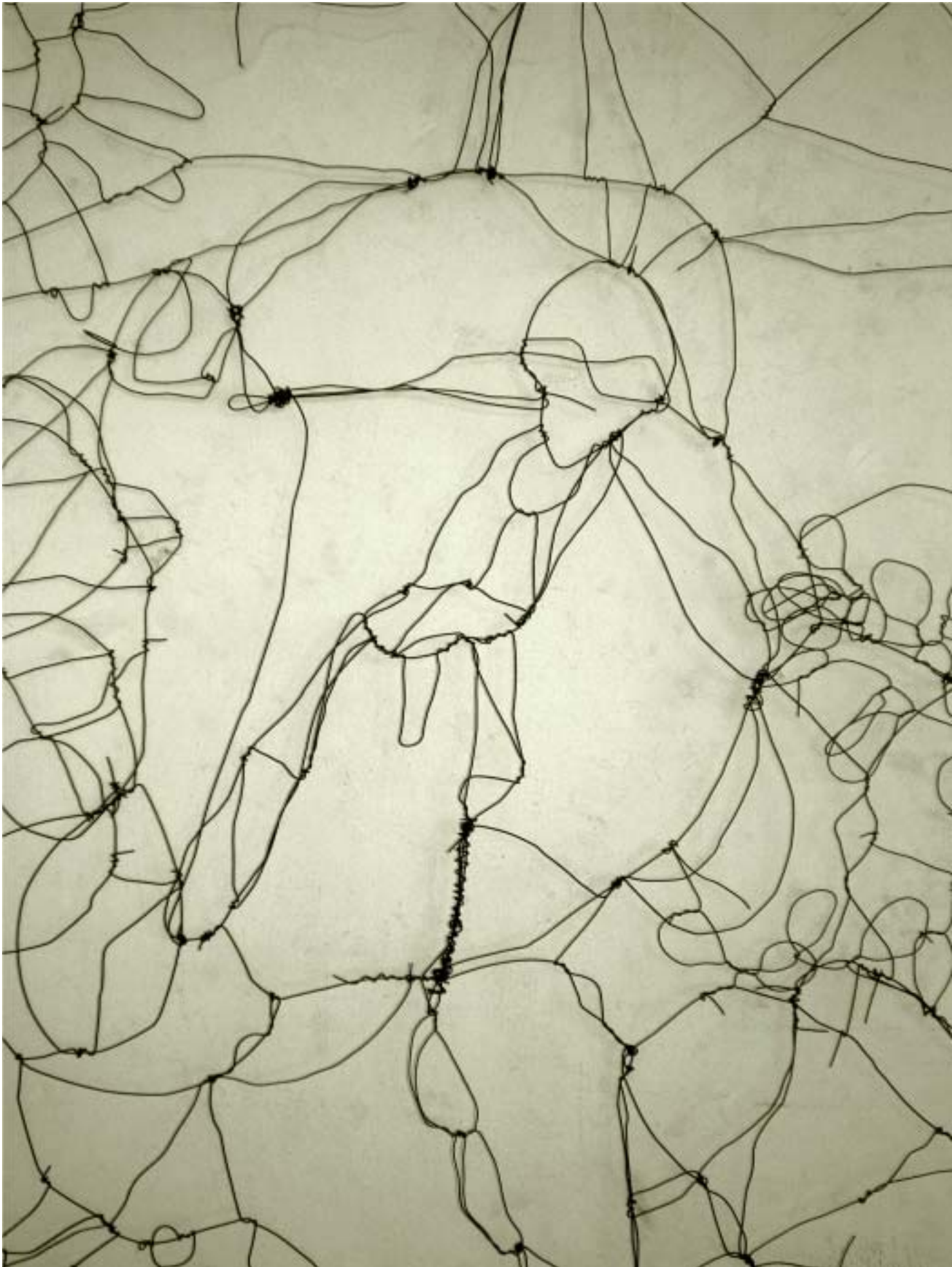
תחרה, 1992, שמן על עץ, 40X100 ס"מ

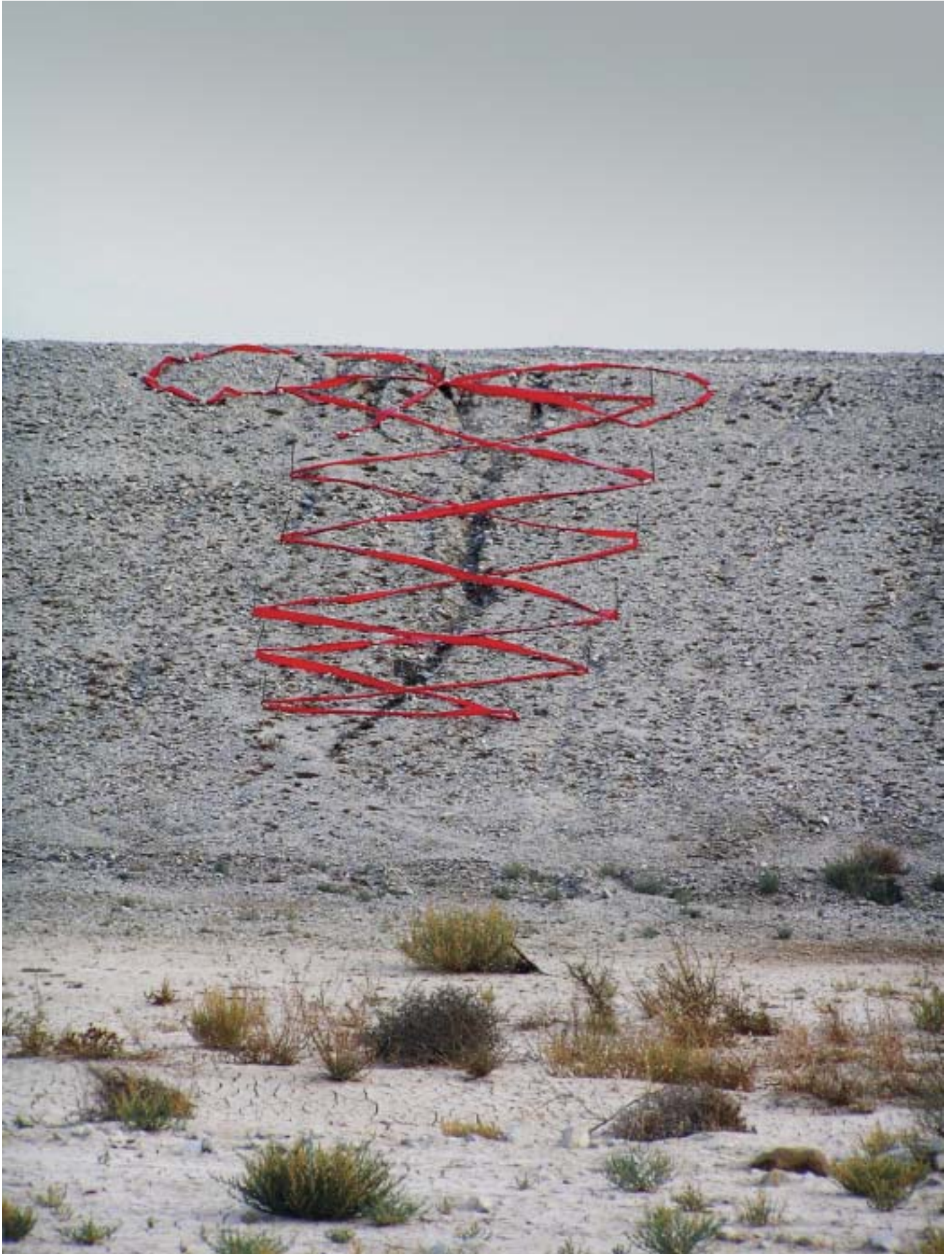
Toute La Famille 2008, הדפס דיגיטאלי על נייר

מי צריך רקמה כזאת?, 2008, חוט ברזל על גומי, 30X23 ס"מ

"שם XIII", 2008, חוט ברזל, 120X360 ס"מ

השרוך האדום, 2006, סרט סימון ויטדות (ענפים), תעלת המים מצפון לדרום, ים המלח

ענת מיכאליס לוי וגבריאל נויהאוס

"עשיתי את עצמי שאני לא רואה", 2008,
מיצב קיר, רישומים וטקסטים תפורים

מיצג: גבריאל נויהאוס
בתכנון משותף עם ענת מיכאליס לוי

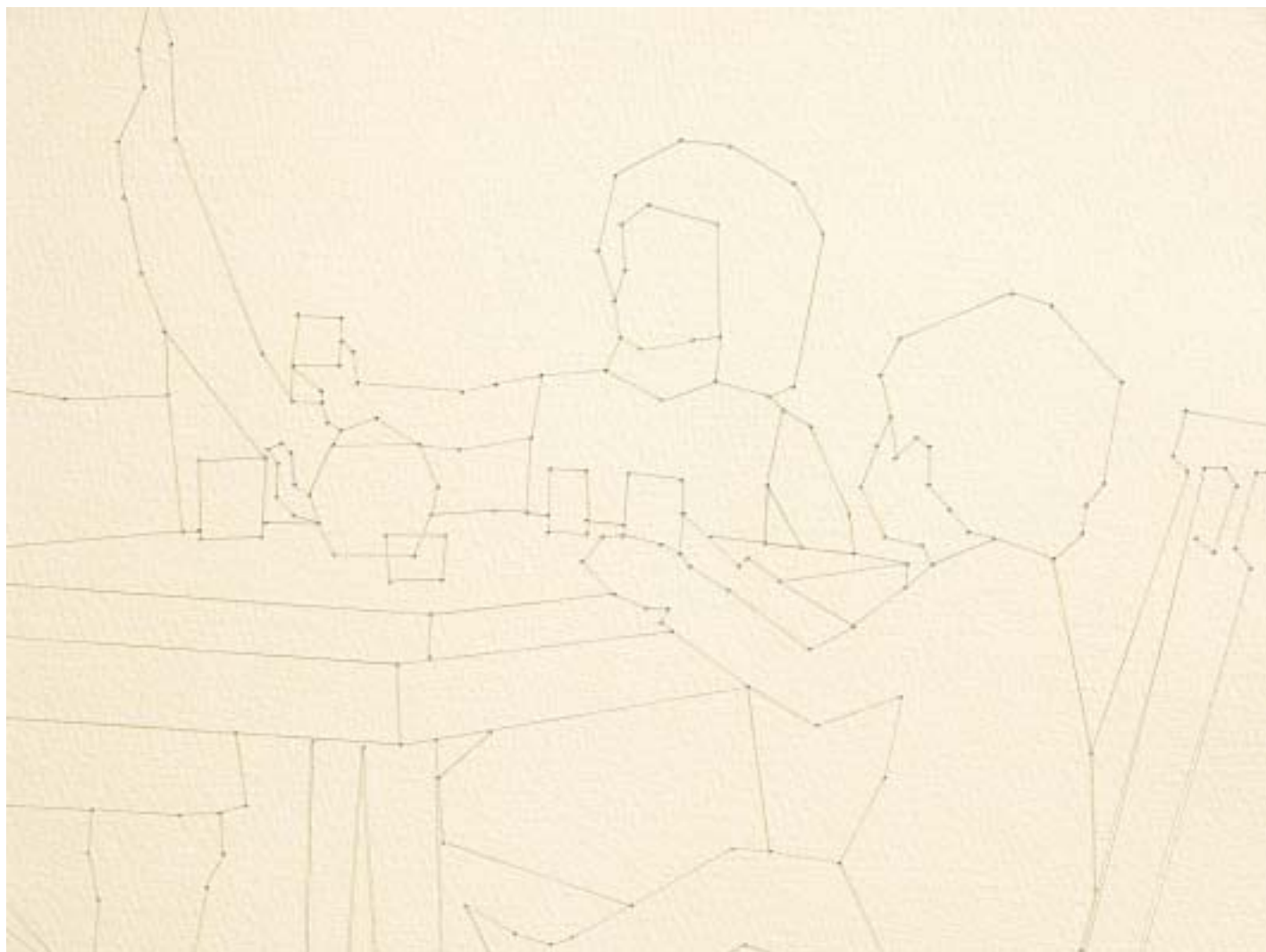

סוד, 2003, עדכון 2008, אקריליק על מפיות נייר, קוטר 31X31

ברכה ביני' ונידה גיא

רקמת שושנים, 2008, יציקות גבס, צבעי תעשייה וצבע אספלט, 250X150 ס"מ

משפחה, 2000, שיער ונייר, 50x70 ס"מ

